

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rusko-čínské vztahy po roce 2000

mediální analýza

Diana Mikalyuk

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Rusko-čínské vztahy po roce 2000

mediální analýza

Diana Mikalyuk

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Poděkování

Děkuji tímto způsobem PhDr. Magdaléně Leichtové, Ph.D. za cené rady a připomínky při vypracování mé bakalářské práce

Plzeň, duben 2013

.....

OBSAH

1 ÚVOD	6
2 TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1 Agenda setting	9
2.2 Framing	12
2.3 Stereotyp	13
2.4 Kvantitativní obsahová analýza	14
3 RUSKO-ČÍNSKÉ VZTAHY PO ROCE 2000	16
3.1 Vojsko-technická spolupráce	23
3.2 Ekonomická spolupráce	25
3.3 Kulturní spolupráce	29
3.4 Shrnutí	32
4 OBSAHOVÁ ANALÝZA MÉDIÍ	33
5 ZÁVĚR	36
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	38
7 RESUME	42

1 ÚVOD

Rusko-čínským vztahům je věnováno v současné době mnoho pozornosti ze strany mezinárodního společenství. Příčinou je, že se jedná o dvě z největších území světa s nedemokratickou formou vlády a s podobnou historickou zkušeností s komunismem. Kromě toho se jedná o státy, které jsou sousedy a mají nejdelší vzájemné společné hranice – 4300 km (definování kterých v minulosti přineslo obojím státům nemálo problémů) (RIA Novosti, 2008). Navíc každá z těchto zemí je svým způsobem unikátní. V případě Ruska se jedná o největšího vývozce surovin na světě a Čína má naproti tomu největšího světového vývozce spotřebního zboží. Vzhledem k jejich síle (vojenské, ekonomické atd.) proto nebylo možné ignorovat tyto země na mezinárodní scéně a důkazem toho je fakt, že oba státy jsou dnes stálými členy Rady bezpečnosti OSN. Tím zajímavější je pro nás sledovat vývoj vztahů mezi těmito dvěma giganty současného světa.

Vztahy mezi těmito dvěma zeměmi prošly velmi dynamickým vývojem za posledních šest desetiletí: „od spojenectví na základě ideologické identity a blokové solidarity po balancování na pomezí otevřené vojenské konfrontace a nakonec nastolení tzv. „strategického partnerství“ v roce 2001“ (Razov, 2009). Vzhledem k takové dynamice vztahů proto nelze s jistotou říct, že dnešní tendence rusko-čínského politického sblížení v perspektivě zůstane (Paramanov, 2012). Již teď někteří vědci poukazují na fakt, že v případě rusko-čínských vztahů nejde o rovnoprávné partnerství, a čím dál tím více se Čína z „mladšího bratra“, jak byla Sovětským svazem po komunistickém převratu v roce 1949 označována, stává „bratrem starším“ (Shlapentokh, 2007: 2-3; Manntojfel, 2005).

Cílem této práce je nejen analyzovat samotný vývoj rusko-čínských vztahů po roce 2000, ale také ukázat, jak je Čína reprezentována v ruských médiích, což má nepochybně vliv na názor veřejnosti na vztahy s tímto sousedem.

Cílem práce je na základě analýzy mediálních sdělení ověřit tvrzení amerického sociologa sovětského původu Vladimíra Shlapentokha, který v závěrech svého výzkumu o reprezentaci Číny v ruském mínění dochází k předpokladu, že „Rusové kombinují touhu vidět Čínu jako přátelského souseda a spojence, který je nezbytný k tomu, aby Rusko znovu získalo svoji bývalou roli velmoci, s velkou mírou strachu, že Čína pohltí velkou část ruského území“ (Shlapentokh, 2007: 18).¹ Na základě obsahové analýzy nejčtenějšího ruského deníku „Argumenty i fakty“ se v této práci pokusím potvrdit tuto tezi.

Daná práce se skládá ze tří částí. První kapitola je věnována teoretickým základům analýzy médií. V této části bude zkoumána otázka jak a proč dochází k ovlivnění médií veřejné agendy. Dalé budou popsány pojmy “framing” a “stereotyp”. Také v první části bude uvedeno, co to je obsahová analýza médií, jaké má výhody a omezení.

Pro pochopení kontextu rusko-čínských vztahů je důležité analyzovat, jak se tyto vztahy po roce 2000 vyvíjely. Na začátku druhé kapitoly proto bude předložen krátký popis toho, jak došlo k obnovení vzájemných vztahů po diplomatické roztržce v 60. letech a jaká byla situace mezi státy na začátku 21. století. Dále bude rozebrán politický vývoj po roce 2000 a popsána specifika nových vztahů v kontextu nového unipolárního světového uspořádání. Dalšími důležitými dimenzemi společných vztahů, které budou zmíněny, jsou ekonomická, vojensko-technická spolupráce a také spolupráce v kulturní

¹ Originální znění: „Russians in all strata of population, combine a willingness to see China as a friendly neighbour and ally – which is necessary for the dream of restoring Russia’s former role in the world – with a high level of fear that the Chinese giant could swallow much of Russia whole“.

oblasti. Na konci kapitoly budou shrnuty úspěchy a problémové body ve spolupráci, se kterými se jak Rusko tak i Čína potýkají.

Třetí část představené práce bude věnována mediální analýze. V této části bude představen teoretický rámec toho, jakým způsobem bude provedená analýza médií pro účely dané práce a výsledky samotné analýzy.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Agenda setting

Média hrají velmi důležitou roli v našem vnímání světa. Každý den probíhají na světě tisíce událostí, nicméně jen velmi malý zlomek z nich se stává součástí mediální agendy, která má pak vliv na nastolování veřejné agendy. Schopnost médií ovlivňovat to „o čem lidé mají přemýšlet“ se nazývá agenda setting, neboli nastolování agendy (Trampota 2006: 113).

Podle názoru Trampoty představuje agenda setting jeden z několika dlouhodobých účinků médií. Mezi další dlouhodobé účinky médií patří:

- šíření informací a zpráv;
- socializace a potenciál médií šířit modely jednání a různá pojetí sociálních norem;
- šíření inovací (například v zemích třetího světa) a také
- kulturní změna (Trampota 2010: 240–241).

„Výzkum nastolování agendy vychází ze dvou předpokladů: Za prvé, že zpravodajská média nejsou pouhým zrcadlem reality, ale realitu filtrují a tvarují. Za druhé, že důraz médií na relativně málo témat v určitém momentě vede veřejnost k vnímání těchto témat jako důležitějších než ostatní“ (Trampota 2006: 113).

Ideovým otcem konceptu „agenda setting“ se ve 20. letech 20. století stal Walter Lippmann. Ve svém díle „Public Opinion“ vyjádřil Lippmann myšlenku, že zpravodajská média vytvářejí obsahem svých zpráv jakési „pseudoprostředí“. Publikum, v důsledku toho, že se většina změn a událostí na světě odehrává mimo jeho přímou zkušenost, proto reaguje nikoli na realitu, ale na

„pseudoprostředí“, které je produktem médií (McCombs 2009: 26–28). Mezi první studie konceptu agenda setting patřil výzkum Shawa a McCombse v 60. letech 20. století. Tito vědci se stali prvními, kteří použili pojem „agenda setting“. Jádrem jejich výzkumu byla snaha zjistit, do jaké míry může mediální agenda vést k nastolování témat veřejné agendy (Trampota 2006: 115).

Jak uvádí Trampota, výzkumy nastolování agendy lze rozdělit do čtyř období. V prvním období se výzkumy zaměřovaly na srovnání závislosti zájmu veřejnosti o témata s jejich pokrytím v médiích. Pro druhé období byly charakteristické výzkumy „možných vlivů, které posilují nebo potlačují účinky nastolování včetně zkoumání vlivu demografických vlastností příjemců sdělení a vlivů interpersonální komunikace“. Ve třetím období se vědci zabývali zkoumáním „vnímané image politických kandidátů a politických zájmů příjemců jako alternativních vlivů na agendu“ a také „psychologickými faktory ovlivňující nastolování agendy“. Výzkumy čtvrté etapy řešily otázku, kým je mediální agenda nastolována (Trampota 2006: 119–120).

Jednou z otázek zkoumání nastolování agendy byla snaha zjistit, proč dochází k nastolování veřejné agendy médií. Kalvas uvádí tři koncepty, které byly vytvořené v této souvislosti. Mezi ně patří:

1. paměťový koncept;
2. koncept důvěry v mediální instituce;
3. koncept šancí a individuálních priorit (Kalvas 2009: 28).

Paměťový koncept vychází z předpokladu, že „čím častěji se o tématu dozvídáme, tím lépe si je zapamatujeme a tím spíše se nám vybaví, pokud máme zvolit důležité téma“. Koncept důvěry v mediální instituce říká, že masová média jsou objektivním zdrojem, ze kterého se lidé mohou dozvědět, jaká témata jsou pro společnost důležitá a jaké jsou priority společnosti. Klíčovou je pro tento koncept potřeba lidí zorientovat se v okolním světě.

Koncept šancí a individuálních priorit „pojímá média jako výrazné modifikátory šancí“. To znamená, že témata, kterým média poskytnou větší prostor, budou mít více šancí být zaznamenané veřejností. „Z témat, o jejichž existenci mají povědomí, volí recipienti důležitá témata na základě svých individuálních kritérií“ (Kalvas 2009: 29).

Nicméně média neovlivňují všechny stejně. Důležité jsou proto vlastnosti příjemců sdělení. McCombs a Shaw definovali ve svých studiích tři vlastnosti příjemců, které jsou rozhodující pro přebírání mediální agendy. Mezi ně patří:

- zájem o obsah médií;
- nejistota a neznalost ve vztahu k obsaženým tématům;
- úsilí spojené s vyhledáním spolehlivého zdroje informací (Trampota 2006: 121).

Kromě těchto vlastností Trampota také zmiňuje jako „určující demografické ukazatele příjemce (věk, vzdělání, rod), psychologické ukazatele (zájem o politiku, důvěra v média) a behaviorální ukazatele (intenzita užívání médií a interpersonální komunikace)“. Ovlivňovat to, „do jaké míry je příjemce náchylný přebírat agendu média, patří také vnímaná věrohodnost média, vliv interpersonální komunikace a osobní zkušenost příjemce s tématem (Trampota 2006: 122).

Dalším předmětem vědeckého zájmu při zkoumání nastolování témat je otázka, kdo vytváří mediální agendu. McCombs uvádí tři hlavní zdroje ovlivňující nastolování mediální agendy:

1. politická agenda;
2. intermediální nastolování agendy;
3. zpravodajské normy (McCombs 2009: 148–149).

Nejméně významným zdrojem je politická agenda, kde se politikům jen občas podaří nastolit zpravodajskou agendu. Středně vlivným zdrojem nastolování

témat ve zpravodajství je intermediální agenda, kde přebírají různé deníky agendu mezi sebou (většinou ze zpravodajských organizací s vysokým statusem, jako je například New York Times). Nejvlivnějšími pro nastolování mediální agendy jsou však žurnalistické normy (McCombs 2009: 170). V rámci posledních jsou důležité především role tzv. gatekeepera a zpravodajské hodnoty. Gatekeeping představuje jakousi „bránu“ pro události, kde jsou vybírány pouze ty, které jsou považovány za důležité. Jenom takové události se pak stávají obsahem zpráv. Aby se událost mohla stát zprávou, musí odpovídat určitým kritériím tzv. zpravodajským hodnotám. Galtung a Rugeová za takové hodnoty považují: frekvenci, práh pozornosti, jednoznačnost, význam, souznění, překvapení, kontinuitu, variace, vztah k elitním národům, personalizaci a negativitu (Kunczik 1995:120-122).

2.2 Framing

Framing (nebo „rámcování“) představuje jeden z atributů agenda setting. Podle definice Entmana „rámcovat znamená vybírat určité aspekty vnímané reality a zvýšit jejich významnost ve sdělovaném textu tak, že prosazuje určitá definice problému, kauzální vysvětlení, morální hodnocení či také doporučené řešení popisované záležitosti“ (Entman In McCombs 2009: 133). Framing může být velmi silným nástrojem pro manipulace společnosti. V důsledku framingu dochází ke zkreslení sdělovaných informací, a proto také publikum začíná „zasazovat objekty do rámců a přiřazuje různou míru důležitosti atributům osob, veřejných témat i dalších objektů, když o nich přemýšlí či hovoří“ (McCombs 2009: 133). To, jakým způsobem probíhá formování rámců pohledu lidí na události, je jednou z otázek zkoumání framingu. Obecně „pod zkoumání zarámování spadají jak výzkumy zpravodajských obsahů a toho, jak média

jednotlivé události rámuje, tak výzkumy, které se snaží popsat, jak se šíří rámování témat od médií k veřejnosti“ (Trampota 2006: 123).

Trampota definuje dva způsoby, jak se může framing projevovat. První způsob je epizodické zarámování, „kdy jsou veřejná témata prezentována na pozadí konkrétních prvků nebo událostí“. Druhým způsobem je tematické zarámování, kde jsou „témata vkládána do širšího nebo abstraktního kontextu“ (Trampota 2006: 123).

S framingem také hodně souvisí koncept mediální reprezentace, který je dalším atributem agenda setting (McCombs 2009: 131).

2.3 Stereotyp

Stereotyp představuje jednu z úrovní mediální reprezentace. Reprezentace je jedním z nástrojů médií jak zkrátit obsah zprávy a usnadnit proces porozumění dominantnímu významu události publikem (Trampota 2006: 92). Reprezentaci lze pojmut jako „proces, který probíhá v každém textu, a to simultánně s konstrukcí vztahů a konstrukcí identit“ (Fairclough In Trampota 2006: 91–92). V podstatě reprezentace je způsob interpretace reality novinářem, a proto se velmi často od skutečné reality odlišuje (Trampota 2006: 92). Kromě toho vede každá reprezentace k „rekontextualizaci sociální praxe“, neboť v každé novinářem propracované události jsou „vybrané aspekty a atributy vyňaty ze svého přirozeného kontextu do kontextu nového, zbaveny některých vztahů a vlastností“ (Fairclough In Trampota 2006: 92).

Podle definice Trampoty „stereotyp představuje zjednodušenou a zkreslenou reprezentaci, která se objevuje kontinuálně po delší dobu“ (Trampota 2006: 93). „Pokud jsou stereotypy spojeny s úzkostí nebo obavami, bývají často spojeny s nepřátelským postojem nebo nenávisí vůči skupinám, o které v

daném případě jde". Proto stereotypy mohou stát živnou půdou pro vznik předsudků (Giddens 1999: 232).

Stereotypy mohou být pozitivní a negativní (Giddens 1999: 232). V praktické části se pokusíme definovat hlavní stereotypy o Číně a Číňanech, které se objevují v ruském zpravodajství.

Na závěr se dá zkráceně říci, že agenda setting ovlivňuje významnost témat tím způsobem, že média dělají součást svých agend pouze malým počtem témat, které pak bude publikum považovat za nejdůležitější. Framing v médiu vybraných tématech ignoruje nebo zdůrazňuje různé stránky událostí. Stereotypizace představuje proces zjednodušené a zkreslené klasifikace a kategorizace sociálních objektů.

2.4 Kvantitativní obsahová analýza

Kvantitativní obsahová analýza je nejstarší a nejpoužívanější metodou výzkumu mediálních obsahů. Tato analýza se začala být používána v prvních desetiletích 20. století. Obsahová analýza je používána za „účelem prozkoumat obsah určitého média, případně srovnávat média mezi sebou a odhalovat odlišnosti, nebo jako součást rozsáhlejšího výzkumu dlouhodobých účinků médií, v rámci zkoumání nastolování témat, kdy se výzkum mediálních obsahů propojuje s výzkumem příjemců mediálních sdělení a s tím, jaká témata následně považuje za důležitá publikem“ (Trampota 2010: 100). Konečným výsledkem a cílem obsahové analýzy „je kvantitativní popis mediovaných obsahů“ (Scherer 2004: 31).

Trampota uvádí následující postup při použití obsahové analýzy:

1. „formulace výzkumné otázky nebo hypotézy,

2. definice výběrového souboru/populace,
3. výběr patřičného vzorku z populace,
4. výběr a definice jednotky měření,
5. konstrukce kategorií obsahu, které budou analyzovány,
6. vystavení systému kvantifikace,
7. trénink kódovačů a provedení pilotního výzkumu,
8. kódování obsahů,
9. analýza shromážděných dat,
10. definice závěrů“ (Trampota 2010: 104).

Daný způsob zkoumání mediálních obsahů má jak výhody tak i určitá omezení. Mezi výhody obsahové analýzy patří vysoká míra strukturovanosti, vysoký stupeň ověřitelnosti, možnost zpracovávat velké množství textů a možnost podrobení výsledků šetření statistickým analýzám (Scherer 2004: 29–30). Na druhou stranu tento způsob analýzy skrývá určitá rizika. Prvním rizikem může být to, „že badatel zavede vlastní významový systém, spíše než aby ho odvozoval z obsahu“. V takovém případě „výstup obsahové analýzy je novým textem, jehož význam se může lišit od původního zdrojového materiálu“. Zadruhé obsahová analýza nemůže zkoumat latentní (skrytý) význam mediálních obsahů (k vytvoření kterého dochází například v důsledku framingu) (McQuail 1999: 309).

V rámci této práce bude pomocí mediální analýzy srovnáno mediální pokrytí zkoumané události na celostátní a regionální úrovni v rámci sledování nejčtenějšího ruského deníku.

3 VÝVOJ RUSKO-ČÍNSKÝCH VZTAHŮ PO ROCE 2000

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, dynamika rusko-čínských vztahů se v průběhu dějin velmi výrazně proměnila. Po diplomatické roztržce, jež se udála v 60. letech 20. století a v jejímž důsledku došlo k ochlazení vztahů mezi těmito aktéry, bylo opětovné navázání diplomatických vazeb možné až v roce 1989, kdy Peking navštívil Michail Gorbačov. Kvůli náhlému rozpadu Sovětského svazu však Gorbačov již nestihl vybudovat těsnější vztahy s Čínou (Ferdinand, 2007: 844). Návštěva Pekingu nicméně odstartovala proces sblížení obou států. V těchto tendencích, jež by vedly k opětovnému sblížení, pokračoval po rozpadu SSSR i první prezident Ruské federace Boris Jelcin. V důsledku jeho první návštěvy Číny v roce 1992 byla podepsána řada dokumentů tykajících se rusko-čínské spolupráce v oblasti politiky a ekonomiky. Další důležitou událostí byla Jelcinova druhá návštěva Pekingu, která se uskutečnila v roce 1996. Během této návštěvy ruský prezident předložil nový dokument, tzv. Pekingskou deklaraci, ve které se poprvé hovořilo o „strategickém partnerství založeném na rovnosti, vzájemné důvěře a vzájemné koordinaci, orientované na 21. století“ (Arin, 1997).

Zajímavým faktem však je, že v první polovině 90. let nejevila Čína veliký zájem s Ruskem spolupracovat. Příčin bylo několik. Zaprvé se Rusko po rozpadu Sovětského svazu ocitlo ve velmi složité politické a hospodářské situaci, a proto mohlo být pro Čínu málo spolehlivým partnerem (Karásková 2011: 22). Zadruhé měla Čína obavy z prozápadní orientace Ruska, jelikož byla od 80. let, a zvláště pak od 90. let čínská vnější politika orientována na zapojení se do stávajícího světového řádu, a proto potřebovala najít nové partnery, kteří by jí dopomohli k vytvoření určité protiváhy amerického tlaku v regionu (Ferdinand 2007: 842). Příčinou tohoto snažení se stalo pronikání Spojených států

amerických do oblasti Střední Asie po skončení Studené války, kterou Čína vždy považovala za svou sféru vlivu (Karásková 2011: 19). Důležité je ale poznamenat, že i přes tuto snahu o omezení amerického vlivu v regionu jsou od roku 1972 Spojené státy americké vnímány Čínou jako nejdůležitější obchodní partner (Karásková 2011: 19).

Po zklamání Ruska ze spolupráce se Západem ve druhé polovině 90. let, byla ruským vedením přijata nová koncepce multipolárního světového řádu. Tato koncepce byla do značné míry v souladu se strategickými zájmy a názory na světový pořádek, které zastávala také Čína. Tento fakt se stal hlavní příčinou navázání strategického partnerství v roce 1996 mezi oběma státy. I když bylo toto prohlášení spíše deklarativní povahy, tak bylo jeho hlavním cílem posílení mezinárodního postavení obou států a snaha o omezení amerického vlivu ve světě (Paramonov 2008).

Spojené státy americké se překvapivě staly hlavním katalyzátorem obnovení rusko-čínských vztahů na přelomu tisíciletí a americká zahraniční politika v určité míře přispěla k definování hlavních směrů vnitřní a zahraniční politiky Číny i Ruska. Čína a Spojené státy americké navázaly vzájemné vztahy po sovětsko-ruské roztržce, kdy začal být SSSR vnímán čínským politickým vedením jako hrozba. Tato spolupráce Číny a Spojených států amerických vydržela do konce 80. let, kdy ve Spojených státech do funkce prezidenta nastoupil Ronald Reagan. Od té doby se ve vzájemných vztazích začaly objevovat spory, zvláště ohledně otázky Taiwanu. Po vypuknutí politických nepokojů v Číně v roce 1989 Spojené státy americké uvalily na Čínu sankce a pod záminkou ochrany „lidských práv“ se začaly vměšovat do vnitřních záležitostí Číny. Kromě toho také zvýšily dodávky zbraní na Taiwan. Tento krok vedl k přehodnocení čínského pohledu na svou zahraniční politiku a celkově na systém světového uspořádání. Jako regionální hegemón se Čína rozhodla rozvinout všestrannou

vnější politiku, která by jí dala více prostoru pro manévrování v mezinárodním systému (Czincze 2002: 2-3).

Zájem Spojených států amerických o Rusko se projevil po rozpadu Sovětského svazu, kdy Spojené státy americké začaly všestranně podporovat provedení radikálních reforem ruskými „demokraty“. Jejich snahou bylo nevrácení moci v Rusku do rukou komunistické strany. V očekávání z finanční pomoci ze Západu Rusové prováděli vnější politiku jednostranné orientace na Západ. Avšak během času Rusko začalo být čím dál více znepokojováno z této spolupráce, neboť ta velmi často byla prováděna na úkor ruských zájmů. Tak první spory se objevily v letech 1993–1994, kdy USA začaly mluvit o rozšíření NATO směrem na východ. Také Spojené státy se vyjadřovaly proti integračním procesům Ruska se státy SNS. Navíc Spojené státy americké prováděly diskriminační politiku vůči Rusku v oblastech obchodu a exportu technologií. Tyto činy vedly k ruskému přehodnocení potenciálu jednostranné orientace v zahraniční politice, k „důraznějšímu obhajování a prosazování svých vlastních ruských zájmů a k orientaci zahraniční politiky do více vektorů ve druhé polovině 90. let“ (Czincze 2002: 3–4; Karásková 2011: 115).

V takové situaci se spolupráce jak pro Čínu, tak i pro Rusko jevila docela logickou. Zprvce obě země sdělovaly společné pohledy na nutnost změny unipolárního systému na multipolární, ve kterém by představovaly další centra moci. Zadruhé Čína stejně jako Rusko vystupovala proti zasahování ostatních států do jejich vnitřních záležitostí. Ještě více vzájemnou spolupráci posílily události na Balkánském poloostrově, které se odehrály v roce 1999 a kdy byla Jugoslávie bombardována NATO bez sankcí OSN. Oba státy byly proti takovému zásahu, jelikož Čína a Rusko mají na svém území také problémové regiony (Čečensko v Rusku a Tibet, Taiwan a oblast Sin-ťiang v Číně), které by se v budoucnu mohly stát záminkou pro vojenský zásah jiných států, což ani Čína

ani Rusko nemohou dovolit. Zatřetí Čína i Rusko usilují o vytvoření příznivého a mírového mezinárodního prostředí, které je nezbytné pro jejich vnitřní vývoj, což je prioritním cílem obou států (Czincze 2002: 5–6).

Začátek 21. století poznamenal vzestup společných vztahů na kvalitativně novou úroveň. Od této doby počet kontaktů na vyšší úrovni dosáhl rekordního počtu za celou dobu spolupráce. Od roku 2000 (-podle údajů z roku 2012) se konalo kolem 10 setkání Vladimíra Putina s bývalým předsedou ČLR Ťiang Ce-minem a více než 20 s Chu Ťin-tchao v rámci oficiálních setkání a na půdě mezinárodních fór (ITAR-TASS 2012). Lídři Ruska a Číny se pravidelně setkávají v rámci oficiálních návštěv, bilaterálních kontaktů a v rámci summitů Šanghajské organizace spolupráce a APEC, a to nejméně třikrát ročně (RIA Novosti 2012).

Analytici definují dvě klíčové události, které měly největší přínos pro upěvnění rusko-čínských vztahů po roce 2000. První z událostí se stala „Smlouva o dobrém sousedství, přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou“, která byla podepsána 16. července 2001. Tato smlouva stanovila rámec spolupráce pro oba státy v 21. století (RIA Novosti 2012). Cílem smlouvy byla revize smluv podepsaných od roku 1992 a vytvoření „nového spravedlivého a racionálního mezinárodního řádu, založeného na přísném dodržování všeobecně uznávaných zásad a norem mezinárodního práva, jehož cílem je povýšit kvalitu společných vztahů na novou úroveň“.² Smlouva obsahuje ustanovení o spolupráci v ekonomické, vojensko-technické, vědecko-technické, energetické, dopravní, kulturní a dalších oblastech (článek 16). Strany slibují spolupracovat v boji proti terorismu, separatismu a extremismu (článek 20). V článku 10 je popsán mechanismus pravidelných setkání na různých úrovních, především na vyšší a nejvyšší úrovni. Důležitý je také článek 5, ve kterém Rusko

² Smlouva o dobrém sousedství, přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou. Rossijskaja Gazeta, 17.07.2001 (<http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 29.03.2013)

uznává existenci jediné Číny včetně Taiwanu. Smlouva byla uzavřena na dobu 20 let s následující možností prodloužení její platnosti (Článek 25).³ Důležité je poznamenat, že daná smlouva není založena na společných ideologických postojích. Dokument je v první řadě namířen na ekonomickou spolupráci obou států (Grišin 2009). V říjnu roku 2004 Ruskem a Čínou byl přijat Plán akcí po realizaci ustanovení Smlouvy o přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou na období let 2005–2008. V listopadu roku 2008 byl přijat stejný plán na období let 2009–2012 (Guseva 2013).

V nové etapě společného vývoje rusko-čínského „strategického partnerství“, zahraniční politika obou států se vyznačuje třemi hlavními charakteristikami. Rusko stejně jako Čína klade „extremní důraz na dodržování principu suverenity a teritoriální integrity“, za druhé oba státy mají „realistický a pragmatický pohled na mezinárodní politiku s akceptováním ekonomických zájmů“, a za třetí preferují „multipolární uspořádání mezinárodního systému“ (Karásková 2011: 8). Jak uvádí A. Voskressenski, tento nový typ aliance - „strategické partnerství“- je jednou z nových charakteristik postbipolárního světa. Takový typ aliance není stanoven „proti“ nějaké třetí straně, ale spíše „pro“ vytvoření nového spravedlivého světového řádu, který je založen na multipolárnosti a je namířen na stabilní hospodářský rozvoj uvnitř světového systému (Voskressenski 2007: 26).

Za druhý nejdůležitější dokument je považován Dodatek dohody mezi Ruskem a ČLR o rusko-čínské státní hranici ve východní části. Tento dodatek byl podepsán v roce 2004 v Pekingu a tím byl uzavřen dlouhodobý hraniční konflikt mezi státy, který trval od roku 1964 (ITAR-TASS 2012). Díky tomuto dodatku byly řešeny problémové body ve vztazích mezi Ruskem a Čínou, což odstranilo poslední překážku na cestě k těsnější spolupráci.

³ Smlouva o dobrém sousedství, přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou. Rossijskaja Gazeta, 17.07.2001 (<http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 29.03.2013).

Počátky řešení otázky rusko-čínských hranic spádají do roku 1991, kdy stranami byla podepsána „Dohoda o sovětsko-čínské státní hranici v její východní části“. V souladu s textem dohody byla společná hranice provedena po plavebním koridoru splavných řek a uprostřed nesplavných řek. Také byla zřízena Demarkační komise. Dohoda řešila status ostrovů Damanskij a Kirinskij, které se nyní staly součástí čínského území. Nicméně neřešenou zůstala otázka příslušnosti ostrovů Tarabarov, Velkého Ussurijského ostrova a ostrova Velký ne řece Arguň. Status daných ostrovů byl definován až v roce 2004, kdy byl Číně předán ostrov Tarabarov a část Velkého Ussurijského ostrova. Proces demarkace rusko-čínských hranic byl ukončen v roce 2008, kdy byl Ruskem a Čínou podepsán protokol, který definoval společné hranice podél řeky Amur, čímž byl uzavřen celý proces demarkace rusko-čínských hranic (RIA Novosti 2012).

Ukázkou prohlubování spolupráce Ruska a Číny na začátku 21. století se stala spolupráce obou států na regionální úrovni, především v oblasti Střední Asie, kde se protínají zájmy obou států. V současné době je „nejzřetelnějším a nejúspěšnějším příkladem takové regionální spolupráce Šanghajská organizace spolupráce“ (Karasková 2011: 38). Kořeny dané organizace spádají do roku 1996, kdy Čína, Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán (tzv. „Šanghajská pětka“) podepsaly „Dohodu o upevnění důvěry ve vojenské oblasti“. Cílem dané dohody bylo vytvořit společný postoj k celé řadě problémů regionální spolupráce a také budování důvěry ve vojenské oblasti (RIA Novosti 2012). Během prvního kola jednání, které skončilo v roce 2000 (RIA Novosti 2012), „byly původní cíle organizace rozšířeny o otázky širší spolupráce zúčastněných zemí v diplomatické, vojenské a ekonomické oblasti“ (Karasková 2011: 80). V letech 1999–2000 v důsledku růstu islámského extremismu byla posílena vojensko-bezpečnostní dimenze uskupení. „Šanghájská pětka“ v letech 1996–

2000 se stala „prakticky jediným kooperačním uskupením v regionu“, v rámci kterého „ se podařilo téměř definitivně vyřešit všechny otázky státních hranic na dvoustranné úrovni“ a došlo k demilitarizaci a snížení počtu ozbrojených sil podél společných hranic (Karásková 2011: 80–81). 15. června 2001 v Šanghaji „Šanghajská pětka“ se rozšířila o Uzbekistán. Ve stejný den byla podepsána deklarace o vytvoření Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS) (RIA Novosti, 2012).

Hlavními cíly této organizace bylo:

1. „posílení vzájemné důvěry a dobrého sousedství mezi členskými zeměmi;
2. podpora efektivní spolupráce v politické, obchodně-hospodářské, vědecko-technické a kulturní oblasti, stejně jako v oblasti vzdělávání, energetiky, dopravy, cestovního ruchu, ochrany životního prostředí a další; podpora vytváření demokratického, spravedlivého a racionálního nového mezinárodního a ekonomického řádu“ (RIA Novosti 2012);
3. garance bezpečnosti hranic a stability ve Střední Asii (Guseva 2013).

Čína a Rusko vystupují v dané organizaci jako hlavní hráči. Oba státy sdělují společné zájmy v politických a bezpečnostních otázkách v rámci organizace. Také obě země vystupují proti americké angažovanosti v regionu,⁴ a projevují společný zájem na mírovém urovnání konfliktu v Afghánistánu. Čína a Rusko usilují především o to, aby „euroasijský region nebyl ohrožován zejména obchodem s narkotiky a infiltrací islámských radikálních skupin, jež by mohly ohrozit stabilitu vládnoucích režimů nebo některých oblastí, například Sin-ťiang“ (Karásková 2011: 84–85). Nicméně v oblasti ekonomických vztahů existuje určitý konfliktní potenciál. To se týká především oblasti energetiky, kde Rusko a Čína usilují o zvýšení svého vlivu v regionu (Karásková 2011: 85–86).

⁴ Americká a evropská vojska vstoupily do Střední Asie v roce 2001 v souvislosti s bojem proti terorismu (Karásková, 2011: 83).

Mimo oblast Střední Asie se společné zájmy protínají i do asijsko-pacifické oblasti, kde Čína představuje pro Rusko jakousi „bránu pro jeho větší angažovanost regionu“, jelikož považuje tento region za svou oblast výlučných zájmů. Jako příklad může být uvedeno soupeření obou států o vliv v KLDR, kde Čína dává jasně najevo, že KLDR spadá do její sféry vlivu. To může ukazovat na určité limity rusko-čínské spolupráce na regionální úrovni (Karásková 2011: 40–41).

3.1 Vojensko-technická spolupráce

Vojensko-technická spolupráce je jedním z nejdůležitějších rozměrů rusko-čínské spolupráce. V období od roku 1992 do roku 2007 Čína od Ruska zakoupila vojenskou techniku v hodnotě 25 miliard amerických dolarů, což představuje přibližně 40 procent příjmů Ruska z exportu produkce vojensko-průmyslového komplexu (Paramonov 2008).

Spolupráci Ruska a Číny v dané oblasti lze rozdělit do tří období. První etapa probíhala od roku 1992 do roku 1999. Po událostech na náměstí Tchien-an-men v roce 1989 západní státy uvalily na Čínu zbrojní embargo a proto se Rusko pro Čínu stalo hlavním dodavatelem zbrojních systémů pro účely modernizace armády (Karásková 2011: 43). Specifickým rysem pro dané období byly velké objemy nákupů z čínské strany a nevysoké požadávky po kvalitě poskytnutých systémů zbraní (Klimenko 2011). Čínské nákupy v Rusku „se soustřeďovaly především na moderní leteckou a raketovou techniku, některé typy válečných lodí, letecké motory, radary a vybavení letadel“ (Karásková 2011: 43).

Druhá etapa probíhala od roku 1999 do roku 2004. Hlavní specifikou tohoto období se stalo zvýšení čínských požadavků na nákup vojenské technologie a zbraní (Klimenko 2011). V roce 2003 Ruskem byl vypracován a přijat speciální

státní program pro vojensko-technickou spolupráci s Čínou. V rámci tohoto programu Rusko podstatně zvýšilo objem zakázek, licenčních smluv a také otevřela Číně přístup k novým typům „high-tech“ systémů (Paramonov 2008).

Třetí období probíhá od roku 2004 do současnosti. Toto období je charakterizováno pauzou v zadávání veřejných zakázek zbraní Čínou (Klimenko 2011). Ve druhé polovině tohoto desetiletí Čína mobilizovala vlastní vývoj a výrobu zbrojní produkce. Lze předpokládat, že „v blízké budoucnosti se čínské nákupy v Rusku budou omezovat jen na ty produkty, jejichž vývoj a výrobu čínský výzkum a průmysl ještě nezvládl“ (Karásková 2011: 46–47). V současné době začíná Čína představovat pro Rusko konkurenta na zahraničních trzích v oblasti zbrojní produkce. Podle údajů Stockholmského mezinárodního ústavu pro výzkum míru (SIPRI) na začátku roku 2013 se podíl Číny v celkovém objemu exportu zbraní zvýšil z 2% (v roce 2007) na 5% (SIPRI 2013).⁵ Kromě toho, jak uvádí ruský generálporučík A. Klimenko, může v perspektivě nárůst vojenského potenciálu Číny představovat hrozbu pro Rusko v oblasti Sibiře a Dálného východu v důsledku sociálně-politického zaostávání daných regionů (Klimenko 2011).

Nicméně je pro Čínu a Rusko spolupráce ve vojensko-technické oblasti pořád velmi důležitá. Vojenský export díky ekonomickým výhodám umožňuje Rusku modernizovat své ozbrojené síly a získávat finanční prostředky pro další rozvoj nových zbraňových systémů. Také vojensko-technická spolupráce přispívá k diferenciaci ruského exportu dvě třetiny kterého dnes spočívají ve vývozu surovin. Pro Čínu je import vojenských technologií nezbytný pro realizaci urychlené modernizace ozbrojených sil (Klimenko 2011).

Důležité je zmínit společné rusko-čínské vojenské manévry „Mírová mise - 2005“ a „Mírová mise - 2007“, které proběhly na půdě Šanghajské organizace

⁵ Pro srovnání podíl Ruska na vojenském exportu představuje 26 %.

spolupráce. Oficiálním cílem společných cvičení se stal boj proti terorismu. Výsledkem cvičení bylo prohloubení vzájemné důvěry a přátelství mezi Ruskem a Čínou a vypracování společných postojů o způsobech zajištění bezpečnosti v regionu Střední Asie. Podle názoru A. Klimenka je to zvláště důležité v souvislosti s blížícím se opuštěním vojsk západní koalice Afghánistánu a případnou destabilizací vojensko-politické situace v Afghánistánu a jeho nejbližších sousedů ve Střední Asii (Klimenko 2011; Karásková 2011: 45).

3.2. Ekonomická spolupráce

Ekonomická dimenze v rusko-čínských vztazích je považována za nejdůležitější oblast vzájemné spolupráce. Začátek 21. století poznamenal rychlý nárůst vzájemného obchodu. V období let 2000–2010 se objem rusko-čínského obchodu zvýšil více než 16 krát ve srovnání s obdobím let 1992–2000 a dosáhl výše 83,5 mld. dolarů⁶. V roce 2012 společný obchod dosáhl výše přes 90 mld. dolarů (Titarenko 2012). Hlavními příčinami prudkého nárůstu obchodu se staly především vysoké ceny ropy a surovin a exploze čínského exportu (Karásková 2011, 95).

Podle údajů z roku 2011 bylo Rusko desátým největším obchodním partnerem Číny, zatímco Čína byla třetím největším obchodním partnerem Ruska po Holandsku a Německu. Nicméně podíl Ruska a Číny na celkovém obratu zahraničního obchodu obou států je velmi nepatrný ve srovnání s rozměrem jejich ekonomik. Podíl Číny na ruském zahraničním obchodu v roce 2011 činil 10,2 %. Rusko na druhou stranu tvořilo ještě menší podíl na čínském zahraničním obchodním obratu a v roce 2011 mělo pouhých 2% (Izotov 2011: 1).

⁶ Podle údajů ruských statistik.

Hlavními komoditami, které Rusko vyváží do Číny, jsou především suroviny a polotovary všech druhů. Hlavním zbožím ruského exportu jsou minerální výrobky (63,4 % v roce 2011). Dále následuje vývoz dřeva (12,3 %), kovů (8,4 %) a chemických výrobků (7,2 %) (Izotov 2011: 2). Na druhou stranu Čína do Ruska dováží především výrobky z technické oblasti (31,6 %), spotřební zboží (26,6 %) a obecné kovy (9,4 %) (Izotov 2011: 5).

Ve srovnání s rokem 2001 se ruský export do Číny výrazně proměnil. Podstatně se snížil podíl výrobků pracenářských průmyslových odvětví (strojů, elektrotechnického zařízení, dopravních prostředků) a naopak vývoz high-tech produkce z Číny do Ruska se stal hlavní položkou čínského exportu. Podle názoru Dmitrije Izotova se příčinou takových změn stala především nekonkurenceschopnost ruských výrobků ve srovnání s čínskými v důsledku vysokých výrobních nákladů a nedostatku levné pracovní síly v Rusku (Izotov 2011: 2–4). Růst čínské výroby technických výrobků mohl být také spojen s přemístěním výroby z rozvinutých zemí do Číny a s celkovým zlepšením výrobních dovedností a kvality domácích podniků v Číně (Izotov 2011: 6).

Čínský export do Ruska přetrpěl změny také v další oblasti. V roce 2001 činil čínský export výrobků lehkého průmyslu 65 % dovozu, ale v roce 2011 podíl daných výrobků tvořil pouze 26,6 %. Nicméně zisk se od prodeje daných zboží zvýšil 6,5 krát (Izotov 2011: 5). Podle údajů z roku 2011 se Čína stala hlavním importérem spotřebního zboží na ruském trhu (Izotov 2011: 9). Daná situace má dva důležité následky. Na jedné straně to vyhovuje zájmům ruského byznysu a spotřebitelům. Na druhou stranu to vede k degradaci ruské výroby stejného zboží, která nemůže vydržet konkurenci s levnými čínskými výrobky (Paramonov 2008).

Hlavním zbožím ruského exportu do Číny jsou energetické suroviny (Karásková 2011: 98). V současné době je Rusko největším producentem ropy na světě,

nicméně v žebříčku nejvýznamnějších dodavatelů ropy do Číny zaujímá pouze čtvrté místo po Saudské Arábii, Angole a Íránu. Dnes činí ruský export ropy do Číny pouhých 5–6 % (Rautava 2011: 52).

Tento pomalý rozvoj vzájemného obchodu je způsoben několika příčinami. Především je to spojené s nedostatečně vysokou mírou vzájemné důvěry a faktickém nezájmu obou stran o prohloubení obchodu, nehledě na všechna proklamovaná prohlášení na nejvyšší úrovni (Rautava 2011, 53).⁷ Čínská rychle rozvíjející se ekonomika již dlouhodobě usiluje o zvýšení energetických dodávek z Ruska, nicméně v mnoha případech naráží na rozporuplnou politiku Ruska v dané oblasti (Karásková 2011: 24–25). Jako příklad nespokojenosti Číny ze spolupráce s Ruskem v energetické oblasti lze uvést aféru ruské firmy Jukos (Karásková 2011: 25). V roce 2002 Čína podepsala smlouvu o stavbě ropovodu, vedoucího z Ruska do Číny, s ruskou společností Jukos. Podle textu smlouvy měl být projekt ukončen v roce 2005 a měl každoročně dodávat do Číny 20–30 mil. tun ropy. Nicméně v roce 2003 byla zatčena hlava Jukosu M. Chodorkovskij a společnost Jukos se rozpadla. Ve stejnou dobu zájem o dodávky ruské ropy projevilo Japonsko, které nabídlo Rusku více peněz na výstavbu ropovodu vedoucího k Tichému oceánu. Nakonec se ruská vláda rozhodla postavit delší ropovod, který by vedl jak do Číny, tak i do Japonska a Jižní Koreje (Ferdinand 2011: 35). V roce 2008, po dlouholetých jednáních tentokrát již s ruskou společností Transněft', byl schválen konečný plán stavby ropovodu z Ruska do Číny. Stavba ropovodu byla ukončena už v roce 2010 a místo plánovaných 20–30 mil. tun dodává pouze 15 mil. tun ropy ročně (Routava 2011: 52). Podobná nešikovnost a nespolehlivost ruské strany při vedení byznysu odvrací Čínu od spolupráce s Ruskem.

⁷ Například podle dohody hlav států měl bilaterální obchod v roce 2011 dosahovat výše 100 mld. dolarů a v roce 2020 by měla dosahovat 200 mld. dolarů (Izotov 2011:2).

Daný příklad může ilustrovat několik klíčových stanovení ruské a čínské politiky v oblasti energetiky:

1. Rusko se snaží o diversifikaci odběratelů svých surovin a používá dodávky ropy jako nástroj k pronikání do ekonomicky rychle rozvíjející se Asijsko-pacifické oblasti (Ferdinand 2011: 35).
2. Čína se také snaží o co největší diversifikaci importérů energetických surovin, aby nedošlo k energetické závislosti Číny na některý stát. Čína není spokojena s ruskou praktikou tzv. „pipeline diplomacy“,⁸ kterou Rusko používá vůči státům bývalého Sovětského svazu. Aplikování dané metody v rámci rusko-čínské spolupráci by vedlo k rychlému ochladnutí společných vztahů (Nojonen 2011: 18).

Nevýznamnými zůstávají i investiční toky mezi Ruskem a Čínou. Například v roce 2010 tvořily přímé zahraniční investice do Ruska 52 mld. dolarů, z nichž pouze 300 mil. dolarů pocházelo z Číny. Na druhou stranu ruské podniky investovaly v roce 2010 do jiných států kolem 41 mld. dolarů, nicméně do Číny bylo investováno pouze 20 mil. dolarů (Routava 2011: 54). Čínské investice jsou zaměřeny především na rozvoj infrastruktury příhraničního obchodu a také na vytvoření malých společných podniků pro účely primárního zpracování dřeva, které jsou rozmístěny podél rusko-čínských hranic. Velká část ruských investic je namířena na vyplnění starých smluvních závazků, které byly uzavřeny ještě za dob Sovětského svazu. Podle daných závazků mělo Rusko dodat 16 energobloků pro tepelné elektrárny, část investic měla jít na rozpracování uranových dolů a také na výstavbu jaderné elektrárny Tchien-wan v čínské východní provincii Ťiang-su (Paramonov 2008).

Příčina malé výše ruských investic do Číny je jednoduchá. Na čínském trhu nejsou přítomny úspěšné ruské podniky. Na druhou stranu čínské podniky

⁸ Nástroj prosazování svých zahraničně-politických zájmů pomocí přírodních zdrojů (Strejček 2011).

neinvestují do Ruska v důsledku dalších řady příčin. První příčinou je drahá a méně efektivní, ve srovnání s čínskou, ruská pracovní síla. Druhá příčina spočívá v ruské nehostinnosti vůči zahraničním, a zvláště čínským investorům a celkově v politice protekcionismu ruské ekonomiky a státního intervencionismu. Oblasti zájmů čínských investorů se kříží se strategicky důležitými odvětvími ruské ekonomiky (především v energetickém sektoru), které jsou pod kontrolou státu, a tím pádem jsou chráněny státem před angažovaností zahraničních podniků (Routava 2011, 55-57). Investory odvrací také špatná infrastruktura v Rusku, zvláště v asijské části (Lukin 2009: 5). Poslední neméně důležitou překážkou pro investory je korupce, neefektivnost úřadů v Rusku a diskriminace čínských obchodníků ze strany místních úředníků (Lukin 2009: 4; Karásková 2011: 94; Ferdinand 2011: 19).

Tím pádem ekonomická spolupráce mezi Ruskem a Čínou zůstává velmi omezená. Problematickou stranou v dané oblasti zůstává Rusko se svojí slabou a nerozvinutou ekonomikou (Lukin 2009: 5). V současné době je ruská ekonomika vzhledem ke struktuře rusko-čínského obchodu (Rusko vyváží především suroviny, zatímco Čína vysokotechnologickou produkci) mnohem více závislá na Číně než Čína na Rusku. V současné době mají rusko-čínské vztahy v ekonomické oblasti chaotickou povahu a jsou omezené na jednotlivé byznys projekty bez jasně stanoveného rámce nebo směru spolupráce do budoucna (Routava 2011: 58-59).

3.3 Kulturní spolupráce

Jak již bylo zmíněno, jednou z hlavních překážek efektivní spolupráce Ruska a Číny je nedostatek vzájemné důvěry a respektu, což je dáno především odlišností kulturních tradic a historickou minulostí obou států. Přátelské vztahy

mezi Ruskem a Čínou jsou udržovány jen díky dobrým a blízkým vztahům na nejvyšší úrovni. Kontakty mezi úředníky střední úrovně zůstávají velmi omezené. Velmi zajímavé je se v dané souvislosti podívat na výsledky průzkumu veřejného mínění v Rusku v roce 2005. Výsledky daného průzkumu ukázaly na rozporuplné emoce Rusů ve vztahu k Číně. Podle názoru dotázaných se celkově rusko-čínské vztahy rozvíjely normálně, nicméně v řadě otázek respondenti vykazovali velkou míru nevraživosti vůči Číně a Číňanům. 65,8 procent respondentů řeklo, že mají strach z masové migrace Číňanů do oblasti Sibiře a Dálného východu; 61,6 procent vykazovalo obavy z participace čínských podniků v ekonomických záležitostech na Dálném Východě a Sibiři; 61 procent respondentů se vyslovilo pro omezení importu čínského spotřebního zboží; 76,4 procent dotázaných velice negativně ocenilo předání několika ostrovů na řece Amur ve prospěch Číny (Byzov 2005).

Lídři Číny a Ruska si byli vědomi daných problémů, a proto se Putin spolu se svým čínským kolegou Chu stali v roce 2005 iniciátory programů vzájemného seznámení obou kultur v rámci Roku Ruska v Číně v roce 2006 a Roku Číny v Rusku v roce 2007. Dané projekty měly za cíl seznámit obyvatele Ruska a Číny s kulturou druhé země, úředníky střední úrovně a také podnikatele se společným byznys prostředím a možnostmi spolupráce v regionech. Podle názoru premiérů Ruska a Číny měly dané programy úspěch. V rámci Roku Ruska v Číně proběhlo více než 300 a v rámci Roku Číny v Rusku více než 200 kulturních akcí v oblasti politiky, obchodu, ekonomiky, vědy, techniky, médií atd. (Titarenko 2012). Na úspěšnost daných akcí poukazují výsledky průzkumů veřejného mínění v Číně, které byly provedeny před a po provedení Roku Ruska v Číně. Podíl respondentů, kteří uvedli, že mají velmi dobrý postoj k Rusku, se zvýšil skoro dvakrát (z 20,6 na 40,5 procent). Na druhou stranu podíl respondentů, kteří vykazovali negativní pohled na Rusko, se snížil z 9,1 na 4,1

procent (Lukin 2009: 7).⁹ Bohužel v Rusku nebyly podobné průzkumy provedeny.

Jedním z dalších problémů na cestě k prohloubení strategického partnerství jsou jazykové bariéry. Zajímavý je v tomto ohledu postoj Rusů, kteří upřednostňují, aby se Číňané učili ruský jazyk, místo toho aby se sami učili čínský, protože věří, že ruský jazyk je lingvisticky jednodušší (Voskressenski 2007: 39). Na druhou stranu Číňané projevují zájem o ruský jazyk, nicméně jejich hlavní preferencí zůstává pořád anglický jazyk. (Voskressenski 2007: 39). Ve světle úspěchů „národních roků“ byly vyhlášeny další společné projekty, kterými se staly Rok čínského jazyka v Rusku v roce 2009 a Rok ruského jazyka v Číně v roce 2010. Dané projekty se měly stát podnětem pro spolupráci v oblasti vzdělávání. Podle údajů z roku 2011 v Rusku studovalo přibližně 19 tisíc čínských studentů a v Číně více než 10 tisíc ruských studentů (Titarenko 2012).

V současné době se posledními velkými rusko-čínskými projekty staly Rok ruského turismu v Číně v roce 2012 a Rok čínského turismu v Rusku v roce 2013, kdy byl kulturní rozměr projektů rozšířen o ekonomickou dimenzi (Titarenko 2012). V roce 2011 se Čína stala druhým nejoblíbenějším státem pro ruské turisty, nicméně Rusko dnes stále zůstává pro čínské turisty na 11 místě (Titarenko 2012).

Za posledních několik let, díky provedení velkých akcí v kulturní oblasti, lze pozorovat určité zlepšení vzájemných vztahů mezi ruským a čínským národem. Nicméně aby dané změny měly dlouhodobý účinek a ukotvily se ve veřejném mínění obou národů, je potřeba více času (Voskressenski 2007: 39).

⁹ Průzkum byl proveden ve 12 velkých městech Číny.

3.4 Shrnutí

Od strategického partnerství očekávaly Rusko a Čína především zlepšení svého postavení na mezinárodní scéně a prohloubení ekonomické spolupráce. Jestliže spolupráce v politické rovině je pro oba státy více méně úspěšná, tak ekonomická spolupráce se vyznačuje určitou mírou asymetrie ve prospěch Číny (Ferdinand 2011: 26-27).

V současné době mají rusko-čínské vztahy převážně deklaratorní povahu. Dané tvrzení lze podpořit faktem, že Rusko a Čína nesdílejí nějaké dlouhodobé společné zájmy. Někteří analytici říkají, že Rusko a Čína využívají svého „strategického partnerství“ jako nástroje vlivu na politiku západních států a posílení svých pozic ve vztahu se západními státy (Paramonov 2012a).

Spolupráce na úrovni Šanghajske organizace spolupráce je mnohem úspěšnější než bilaterální vztahy. Cíle dané organizace odpovídají hlavním zahraničně-politickým cílům Ruska a Číny a to stabilizaci v regionu Střední Asie. Stabilní prostředí ve Střední Asii je klíčové pro rozvoj ruské a čínské ekonomiky (Ferdinand 2011: 26).

Jedním z hlavních problémů „strategického partnerství“ je nedostatečná míra důvěry mezi Ruskem a Čínou. Nedůvěra mezi partnery je způsobena kulturními rozdíly, historickými zkušenostmi a také existencí předsudků vůči druhé straně. Ovšem podle názoru Ferdinanda jedině orientace na rozvoj „měkké moci“ může nastartovat proces reálného sblížení mezi Ruskem a Čínou (Ferdinand 2011: 37).

4 OBSAHOVÁ ANALÝZA MÉDIÍ

Cílem praktické části je ověřit nebo vyvrátit tvrzení, že „Rusové kombinují touhu vidět Čínu jako přátelského souseda a spojence, který je nezbytný k tomu, aby Rusko znovu získalo svoji bývalou roli velmoci, s velkou mírou strachu, že Čína pohltí velkou část ruského území“. Jako ustřední událost pro náš výzkum bylo zvoleno přijetí v roce 2009 „Programu spolupráce mezi regiony Dálného východu a východní Sibiře Ruské federace a severovýchodní Číny na leta 2009-2018“. V rámci analýzy budeme sledovat reakci médií na regionální spolupráci v rámci daného programu. Budeme sledovat nejčtenější celostátní deník Ruska, kterým je „Argumenty i fakty“ („AiF“).¹⁰ Daný deník má své regionální pobočky ve městě Irkutsk (východní Sibiř) a Vladivostok (Dálný Východ). Je nutné zmínit, že zkoumaný deník je zařazen do kategorie „Masové deníky“. V rámci praktické budeme srovnávat obsah zpráv celostátní a regionální úrovní. Jako jednotka výzkumu byl zvolen „článek“. V rámci výzkumu byly zkoumány jak zpravodajské, tak i publicistické články.

V rámci analýzy se pokusíme odpovědět na tři výzkumné otázky:

1. Jaké bylo celkové vyznění sledovaných zpráv o Číně? (pozitivní, negativní nebo neutrální)
2. Jaké stereotypy o Číně a Číňanech se vyskytují v ruském zpravodajství? (čínské výrobky jsou velmi nekvalitní, Číňané zalidní Dální Východ)
3. V jakých rámci bylo o Číně referováno? („Čína jako přítel Ruska“, „Čína jako nepřítel Ruska“)

Hledání zpráv bylo provedeno podle klíčových slov: „program spolupráce, Dální východ, Čína“. Na webových stránkách „AiF“ podle klíčových slov celkem bylo nalezeno 219 zpráv, na stránkách „AiF Irkutsk“ 53, a stránkách „AiF

¹⁰ Issledovaniye Ex Libris: rejting populjarnosti rossijskich pečatnych SMI v pervom kvartale 2012 goda. Centr gumanitarnych technologij (<http://gtmarket.ru/news/2012/04/16/4379>, 29.04.2013)

Vladivostok“ 37 zpráv. Bohužel na stránkách otevřený přístup byl povolen pouze ke 100 (AiF), 25 (AiF Irkutsk), 16 (AiF Vladivostok) zprávám. Ze zbylých zpráv tématu výzkumu odpovídalo pouze 16, 8 a 3 zprávy. Z toho plyne první závěr: ruská média nevěnují velkou pozornost regionální spolupráci Ruska a Číny.

Jaké bylo celkové vyznění sledovaných zpráv o Číně? (pozitivní, negativní nebo neutrální). Celkové vyznění sledovaných zpráv o Číně bylo spíše neutrální, nicméně vyskytovalo i hodně negativně zabarvených zpráv. Na celostátní úrovni stejný počet zpráv mělo negativní a neutrální vyznění, v Irkutsku převládala neutrální povaha zpráv, ve Vladivostoku – negativní. Z výše uvedeného plyne druhý závěr: na celostátní a regionální úrovni je spolupráce s Čínou v regionech vnímána spíše neutrálně.

Jaké stereotypy o Číně a Číňanech se vyskytují v ruském zpravodajství? („čínské výrobky jsou velmi nekvalitní“, „Číňané zalidní Dálný Východ“). Nejvíce stereotypů se objevovalo v státním deníku. Především dané stereotypy se týkaly představ, že v nejbližší budoucnosti Číňané zalidní ruský Dálný Východ. Jenom jednou v „AiF Vladivostok“ objevil stereotyp o tom, že čínské výrobky jsou nekvalitní. Třetím závěrem je to, že největším strachem Rusů zůstávají obavy z čínské expanze.

V jakých rámcích bylo o Číně referováno? („Čína jako přítel Ruska“, „Čína jako nepřítel Ruska“). Výsledky průzkumu ohledně dané otázky jsou velmi zajímavé. Na celostátní úrovni ve většině případů mluvilo o Číně jako o příteli Ruska. Nicméně toto tvrzení nejčastěji objevovalo v člancích, kde byly srovnávány rusko-americké vztahy a Čína byla představována jako protiváha americkému vlivu v regionu Dálného Východu. V druhé části článků Čína byla představována jako vzor pro ruskou ekonomiku. V člancích, kde o Číně mluvilo jako o nepříteli, vyskytovaly obavy z vojenského posílení Číny a případného vojenského zásahu

proti Rusku, spojeného s čínskými nároky na ruské území na Dálném východě. Na regionálních úrovních ve většině případů zprávy nebyly zarámované do těchto dvou představ.

Tímto způsobem v souvislosti s výsledky výzkumu můžeme potvrdit základní tvrzení o tom, že „Rusové kombinují touhu vidět Čínu jako přátelského souseda a spojence, který je nezbytný k tomu, aby Rusko znovu získalo svoji bývalou roli velmoci, s velkou mírou strachu, že Čína pohltí velkou část ruského území“.

5 ZÁVĚR

Od roku 2000 v rusko-čínských vztazích došlo k velmi významnému pokroku. Klíčovým dokumentem, který stanovil rámec spolupráce pro Rusko a Čínu ve 21. století, se stala „Smlouva o dobrém sousedství, přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou“, která byla podepsána představiteli obou zemí v roce 2001. Nejúspěšnější pro oba státy oblasti spolupráce se stala politická oblast, ve které Rusko a Čína zastávají společné názory na uspořádání světového systému. Za úspěšnou je také považována spolupráce v regionálních organizacích, především v rámci Šanghajske organizace spolupráce. Co se týče ekonomické oblasti, v absolutních číslech rusko-čínská spolupráce vypadá jako velmi úspěšná, nicméně reálné podíly Ruska a Číny na ekonomiku druhé země zůstávají velmi nepatrné. V současné době ekonomické vztahy jsou nevyrovnané, neboť Čína do Ruska vyváží více zboží, než Rusko do Číny, což může v perspektivě vést k závislosti ruské ekonomiky na čínském dovozu. Hlavní překážkou na cestě k prohloubení ekonomické spolupráce je vzájemná nedůvěra. S tímto problémem Rusko a Čína se snažily vyrovnat pomocí rozšíření znalosti o druhé země v rámci provedení rozsáhlých kulturních akcí. Dané akce měly za účel přiblížit obyvatelstvu, podnikatelům a úředníkům kulturní prostředí Ruska a Číny a ukázat na možnosti vzájemné spolupráce.

Nicméně dnes je těžko říct, že Rusko a Čínu spojují velmi těsné přátelské vazby. Hlavním prvkem, který udržuje rusko-čínské strategické partnerství, jsou Spojené státy americké. Rusko a Čína se snaží omezit hegemonii USA ve světě a usilují o nastolení multipolárního světa, ve kterém by představovaly další mocenská centra.

K šíření nedůvěry vůči Číně a Číňanům přispívají i ruská média. V současné době hlavními ruskými obavami zůstávají obavy z toho, že Čína připojí ruský Dálný Východ k svému území.

6 SEZNAM LITERATURY

Arin, O. (1997). Aziatsko-tichookeanskij region: mify, iluzii a real'nost' (Flinta: Nauka) (dostupné na <http://www.olegarin.com/olegarin/atr-p56.html>, 20.03.2013)

Byzov, L. (2005). Skoreje soperničestvo: otnošeniya meždu Rossijej i Kitajem glazami rossijan. *Političeskij žurnal*, 15.08.2005 (dostupné na: <http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&dirid=67&tek=3971&issue=114>, 17.04.2013)

Czincze, L. (2002). Kitajsko-rossijskije otnošeniya i amerikanskij faktor. *Azija i Afrika segodnja*, No. 3

Giddens, A. (1999) *Sociologie*. (Praha: Argo)

Guseva, E. (2013) Stanovlenie i razvitie rossijsko-kitajskikh otnoshenij v sovremennyj period. *Centr strategičeskich ocenok i prognozov*. 21.02.2013 (dostupné na: <http://www.csef.ru/index.php/ru/politica-i-geopolitica/project/416-china-and-its-role-in-a-new-world-order/1-stati/4035- stanovlenie-i-razvitie-rossijsko-kitajskikh-otnoshenij-v-sovremennyj-period>, 20.03.2013)

Ferdinand, P. (2007). Sunset, sunrise: China and Russia construct a new relationship. *International Affairs*. Vol. 83, No. 5, s. 841-867

Ferdinand, P. (2011). Sino-Russian relations: an analytical overview. In: Moshes, A.-Nojonen, M. (eds.), *Russia-China relations. The Current state, alternative futures, and implications for the West*. (Helsinki: Finnish Institute of International Affairs), s. 22-38

Issledovaniye Ex Libris: rejting populjarnosti rossijskich pečatnych SMI v pervom kvartale 2012 goda. *Centr gumanitarnych technologij* (dostupné na: <http://gtmarket.ru/news/2012/04/16/4379>, 29.04.2013)

ITAR-TASS (2012) Dosje: rossijsko-kitajskije otnošeniya. 4.06.2012 (dostupné na: <http://news.rambler.ru/14208659/36122744/>, 20.03.2013)

Izotov, D. (2011) Dinamika i struktura rossijsko-kitajskoj trgovli v 2000-je gg. (Chabarovsk: Institut ekonomičeskich issledovanij DVO RAN), s. 1-10 (dostupné na: <http://www.bgpu.ru/site/content/kafs/kitae/russiaandchina/2012/history/izotov.pdf>, 15.04.2013)

Karásková, I. – Horák, S. a kol. (2011) Rusko-čínské vztahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu (Praha: Matfyzpress)

Kalvas, F. (2009) *Nastolování agendy: role masové a interpersonální komunikace, osobní zkušenosti a genderu*. (Plzeň: Západočeská univerzita)

Klimenko, A. (2011) Rossijsko-kitajskoje vojennoje sotrudničestvo. *Sahalinskoje informacoinno-analitičeskoje agentstvo*. 21.10.2011 (dostupné na: <http://www.siaa.ru/?pg=2&id=152903&type=3&page=0&hd>, 29.03.2013)

Kunczik, M. (1995) *Základy masové komunikace*. (Praha: Karolinum)

Kalvas, F. (2009) *Nastolování agendy: role masové a interpersonální komunikace, osobní zkušenosti a genderu*. (Plzeň: Západočeská univerzita)

Lukin, A. (2009). Rossijsko-kitajskije otnošenija: ne oslabljať usilij. *Meždunarodnaja žizň*. No. 11, s. 1-10.

Manntojfel', I. (2005) Rossijsko-kitajskoje šou dlja mnogopoljarnogo mira. *Deutsche Welle*. 18.08.2005 (dostupné na: <http://www.dw.de/российско-китайское-шоу-для-многополярного-мира/a-1682620-1>, 20.03.2013)

McCombs, M. (2009) *Agenda setting: nastolování agendy - masová média a veřejné mínění*. (Praha: Portál)

McQuial, D. (1999) *Úvod do teorie masové komunikace*. (Praha: Portál)

Nojonen, M. (2011). Introduction: Adjusting to the great power transition. In: Moshes, A. - Nojonen, M. (eds.), *Russia-China relations. The Current state, alternative futures, and implications for the West*. (Helsinki: Finnish Institute of International Affairs), s. 38-60

Paramonov, V. a kol. (2008) Otnošenija meždú Rossijej i Kitajem: istorija, sovremennost' i buduščjeje. *Vremja Vostoka*. 11.11.2008 (dostupné na: <http://www.easttime.ru/analitic/3/8/523.html>, 20.03.2013)

Paramonov, V. – Stokov, A. (2012) Rossijsko-kitajskije otnošenija: istoričeskoje nasledije. *Cenralnaja Evrazija*. 06.07.2012 (dostupné na: <http://www.ceasia.ru/politika/rossiysko-kitayskie-otnosheniya-istoricheskoe-nasledie.html>, ...)

Paramonov V. – Stokov A. (2012a) Rossijsko-kitajskije otnošenija: deklaracii i realnosť. *Centr izučeniya meždunarodnych otnošenij v aziatsko-tichokeanskom regioně*. 29. 10. 2012 (dostupné na: <http://ru.apircenter.org/russia/российско-китайские-отношения-декла/>, 19. 04. 2013)

Razov, S. (2009) 60 let rossijsko-kitajskich otnošenij: někotoryje uroky. *Institut Dalněgo vostoka Rossijskoj akademii nauk*. (dostupné na: <http://www.ifes-ras.ru/publications/pdv/121-srazov-shestdesyat-let-rossijsko-kitajskix-otnoshenij.-nekotorye-uroki>, 20.03.2013)

Rautava, J. (2011). Russia's economic policy and Russia-China economic relations. In: Moshes, A. - Nojonen, M. (eds.), *Russia-China relations. The Current state, alternative futures, and implications for the West*. (Helsinki: Finnish Institute of International Affairs), s. 38-60

RIA Novosti (2012) Mežgosudarstvennyje otnošenija Rossii i Kitaja. 5.06.2012 (dostupné na: <http://ria.ru/spravka/20120605/665238547.html#13647345622984&message=resize&relto=login&action=removeClass&value=registration>, 20.03.2013)

Shlapentokh, V. (2007). China in the Russia Mind Today: Ambivalence and Defeatism. *Europe-Asia studies*. Vol. 59, No.1, s. 1-21

SIPRI (2013) China replaces UK as world's fifth largest arms exporter. 18.03.2013(dostupné na: <http://www.sipri.org/media/pressreleases/2013/ATlaunch>, 20.03.2013)

Scherer, H. (2004) Úvod do metody obsahové analýzy. In: Reifová, I. (ed.) *Analýza obsahu mediálních sdělení*. (Praha: Karolinum), s. 29-51

Smlouva o dobrém sousedství, přátelství a spolupráci mezi Ruskem a Čínou. *Rossijskaja Gazeta*, 17.07.2001 (<http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitaidok.html>, 29.03.2013)

Strejček, P. (2011). Plynová diplomacie Ruské federace. *Středoevropské politické studie*, XIII (1)

Titarenko, M. (2012) *Rossijsko-kitajskije otnošenija: značenije v globalnoj strategii Rossii, sostojanije i perspektivy* [přednáška]. Sankt-Peterburgskij gumanitarnyj universitet profsojuzov. (dostupné na: <http://www.gup.ru/events/news/lections/titarenko-lecture-2.php>, 15.04.2013)

Trampota, T. (2006) *Zpravodajství*. (Praha: Portal)

Trampota, T., Vojtěchovská M. (2010) *Metody výzkumu médií*. (Praha: Portál)

Voskressenski, A. (2007). The Rise of China and Russo-Chinese Relations in the New Global Politics of Eastern Asia. In: Akihiro, I. (ed.), *Eager Eyes Fixed on Eurasia – Russia and its Eastern Edge* (Sapporo: Slavic Research Center), s. 3-46

7 RESUME

Российско-китайским отношениям придается большое значение в современном мире. И это неудивительно, так как эти два государства располагают огромным экономическим и политическим потенциалом.

После нескольких десятилетий политических разногласий, в начале 21. века обе державы обновили свои взаимоотношения. Ключевым моментом для обоих государств стало в 2001 году установление стратегического партнерства. Вместе с политическим сближением импульс к развитию получили также экономические отношения. Однако в российско-китайских отношениях существует весьма сильная преграда, которой является взаимное недоверие. Главная причина этому кроется в истории взаимоотношений обоих государств, которые претерпевали как периоды сближения, так и периоды отдаления. Так как же относятся россияне к Китаю в настоящее время? При помощи контент-анализа российских СМИ в данной работе будет дан ответ на этот вопрос.